

Ciprian GLĂVAN

ASPECTE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN VOIVODINA SÂRBEASCĂ ȘI BANATUL TIMIȘAN

Zusammenfassung: Während der neoabsolutistischen Periode (1848-1860) bestand die Wojwodenschaft Serbien und das Temescher Banat als eine von Ungarn unabhängige Provinz, die der zentralen Regierung aus Wien untergeordnet war. Im Rahmen der Unterrichtsreform, die durch den Unterrichtsminister Graf Leo Thun eingeführt wurde, wurden auch in dieser Provinz Massnahmen zur Verbesserung des Unterrichtswesens durchgeführt, z. B.: Erweiterung und Bau von neuen Schulen, Gründung der Präparandie von Werschetz in 1854, Vergrößerung der Einkommen und Sicherung einer Wohnung oder Mietegeld für die Lehrer. Das grösste Problem für das Schulwesen der Provinz war der schwache Schulbesuch. Obwohl Massnahmen genommen wurden z. B.: Wiederholungsunterricht an den Feiertagen und an den Wochenenden, konnte dieses Problem bis zur Auflösung der Provinz nicht zufriedenstellend gelöst werden. Obwohl sich das Unterrichtswesen aus dieser Provinz viele Schwierigkeiten hatte, kann ein Fortschritt im Vergleich zur vorrevolutionären Periode festgestellt werden.

Perioada neoabsolutistă, cuprinsă între sfârșitul Revoluției de la 1848-1849 și începutul perioadei liberale, prezintă mai multe aspecte inedite. Liniile directe ale noii politici interne a Imperiului Habsburgic din această perioadă au fost stabilite de către principele Felix Schwarzenberg și apoi de către baronul Alexander Freiherr von Bach. La conducerea provinciilor au fost numiți guvernatori subordonați ministrului de interne.

Prin Patenta dată de Francisc Iosif la 19 noiembrie 1849, se desființează comitatele Timiș, Torontal, Bacica și Caraș și ia ființă o nouă unitate administrativă, independentă de Ungaria, sub denumirea de Voivodina sârbească și Banatul timișan. Această provincie își avea capitala la Timișoara și era subordonată direct autorității centrale de la Viena.¹ Comandantul militar și primul guvernator al noii provincii a fost generalul maior Ferdinand Mayerhoffer (1849-1851), înlocuit, la 16 august 1851, de contele Johann Baptist Coronini-Cronberg (1851-1859). Ceilalți doi guvernatori, Josif Šokčević (1859-1860) și Karl Vigo de Senkanten (1860), s-au aflat la conducerea provinciei o perioadă foarte scurtă. Inițial, provincia a fost împărțită în două districte: districtul Timiș-Caraș și districtul Bacica-Torontal.² În luna mai a anului 1853 este adoptată structura definitivă a provinciei, aceasta fiind împărțită în cinci districte (Timiș, Lugoj, Becicherecul Mare, Zombor și Novi Sad) și guvernată de o locotenentă imperial-regală cu sediul la Timișoara. Aceasta cuprindea, pe lângă guvernator, un consilier aulic și diverși alți consilieri și funcționari.³

Populația provinciei era eterogenă din punct de vedere etnic și număra, conform conscripției din 1851, un număr de 1.426.221 locuitori, dintre care 347.459 români, 335.080 germani, 321.110 sârbi, 221.845 maghiari, iar restul, reprezentanți ai altor etnii. Limbile oficiale ale provinciei erau germana și sârba.

La nivelul ministerului de la Viena, s-au purtat discuții privitoare la o reformă a sistemului de învățământ încă înainte de 1848. Aceste inițiative își găsesc continuarea în măsurile luate de către contele Leo Thun, în calitate de ministru al învățământului, și Alexander Helfert, subsecretar de stat, pentru îmbunătățirea calității învățământului.

¹ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (DJTAN), *Fond Iliesiu*, nr. 335, inv. 532, fila 36.

² *Ibidem*.

³ Teodor Filipescu, *Voivodina sârbească*, București, Atelierele Grafice „Cultura Națională”, 1929, pp. 48-49.

Reforma învățământului superior a urmat modelul celei introduse de către Wilhelm von Humboldt în Germania. Prin aceasta a reușit să sporească autonomia și libertatea academică în cadrul universităților austriece.⁴

În gimnazii, ministerul a introdus limba germană ca limbă de predare. Originea etnică diversă a elevilor a impus existența unei limbi comune, care le permitea și urmarea cursurilor universităților austriece, chiar dacă în afara acesteia erau folosite și alte limbi locale. Această inițiativă a ministerului a dus la nemulțumirea celorlalte naționalități, care acuzau o încercare de germanizare a învățământului.⁵

În cazul școlilor elementare, limba de predare era stabilită în funcție de majoritatea elevilor. Această măsură liberală, a cărei aplicare a produs și anumite dificultăți, a dus la folosirea a 14 limbi de predare în școlile elementare din Imperiu. Astfel, deși politica neoabsolutistă promova în primul rând interesele statului centralist austriac, au fost luate în considerare, într-o măsură mai mare decât în perioada anterioară, apartenența etnică și convingerile religioase ale populației la nivelul învățământului elementar.⁶

În Voivodina sârbească și Banatul timișan, administrarea problemelor legate de învățământ a fost încredințată autorităților școlare ale provinciei, în speță, viitorului episcop de Cenad, Alexander Bonnaz (1850-1855) și preotului Johann Heinrich Kummer (1855-1861). Din punct de vedere politic, sistemul de învățământ din provincie era subordonat așa-numitei „Serbisch – Banater Landes-Schul-Behörde”, care își avea sediul la Timișoara.⁷

În condițiile Concordatului încheiat între statul austriac și Biserica în 1855, directorii școlilor elementare erau numiți de către autoritățile școlare din rândul clerului local. Conform unei statistici din 1855, în această perioadă existau în provincie 372 școli elementare ortodoxe române, 228 romano-catolice, 70 ortodoxe sârbe, 22 greco-catolice, 19 reformate și 16 israelite.⁸ Școli elementare existau în fiecare localitate care avea o parohie și cuprindeau 1-3 clase, unde, ținând cont de limba maternă și confesiune, copiii învățau scrisul, cititul, aritmetica și religia. Conform unei directive emise de Alexander von Bonnaz, în 1852, limba de predare în toate școlile elementare era limba maternă a elevilor, existând posibilitatea de a se introduce o a doua limbă la cererea comunelor, începând cu clasa a II-a.⁹ În această perioadă au fost redeschise școlile elementare israelite din Timișoara, Lugoj și Vârșeț, închise în perioada Revoluției de la 1848-1849. Se preconiza, de asemenea, deschiderea școlilor elementare israelite din Ciacova, Sânnicolau Mare, Kikinda și Subotica și în mai multe localități din Bacica. Comunitatea de cult le asigura cadrelor didactice din aceste școli un salariu de 200 până la 400 florini și o locuință liberă sau bani de chirie.¹⁰

În localitățile mai mari, existau școli generale al căror corp profesoral era de obicei compus din 3-4 cadre didactice și un catehet. Materiile predate în cadrul acestor școli cuprindeau, pe lângă cele predate în cadrul școlilor elementare, și discipline precum: latina, compunerea, desenul, geometria, geografia, istoria, agricultura sau lucrul manual.

În Timișoara exista, începând cu 1791, un gimnaziu superior romano-catolic, care aparținea ordinului piariștilor și căruia, conform statutului din 1851, îi sunt adăugate clasa a șaptea și a opta. Au fost luate măsuri pentru reorganizarea gimnaziilor viabile și au fost constatate progrese în această perioadă, atât în ceea ce privește gimnaziul din Timișoara, cât și cele din Zrenjanin (Becicherecul

⁴ Helmut Rumpler, *Osterreichische Geschichte, 1804-1914: eine Chance für Mitteleuropa, bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Viena, 1997, pp. 334-335.

⁵ *Ibidem*, p. 336.

⁶ Heinrich Lay, *Das Banat 1849-1867*, Töging am Inn, 2001, p. 231.

⁷ *Ibidem*, p. 228.

⁸ *Ibidem*, p. 229.

⁹ *Ibidem*, p. 231.

¹⁰ „Temeswarer Zeitung”, 1852, nr. 13/14, pp. 2-3.

Mare) Subotica sau Baia.¹¹ Lipsa mijloacelor financiare sau a cadrelor didactice împiedică temporar redeschiderea unor gimnazii (Lugoj) sau sistematizarea altora (Novi Sad).

Pentru a evita supraaglomerarea claselor și a compensa lipsa spațiului, în mai multe localități școlile au fost mărite (Lipova, Jimbolia, Sombor sau Vârșeț), iar acolo unde se aflau într-o stare precară au fost executate reparații. Între 1852 și 1854 au fost construite 54 de clădiri școlare noi (Biled, Lovrin, Comloș, Gottlob sau Bulgăruș), ținându-se cont și de necesitățile educaționale de viitor ale comunelor. În contextul acestui efort sunt ridicate și locuințe pentru personalul didactic.¹² Deși autoritățile locale nu dispuneau întotdeauna de mijloacele financiare necesare pentru mărirea școlilor sau ridicarea unor noi, puține localități rămân în afara sistemului școlar datorită lipsei banilor sau a distanței prea mari până la cea mai apropiată școală.¹³

Pornind de la deficitul de cadre didactice, care se manifesta în toate școlile, a apărut inițiativa înființării unei preparandii. Aceasta s-a materializat prin deschiderea Preparandiei de la Vârșeț, în 1854. Ocuparea posturilor vacante cu profesori era cu atât mai necesară cu cât unui profesor îi corespundea un număr foarte mare de elevi.¹⁴ Pentru ameliorarea acestei stări de fapt, au fost luate măsuri pentru îmbunătățirea situației economice a cadrelor didactice, prin plata sumelor restante și mărirea veniturilor acestora, inclusiv în localitățile mai mici, unde situația financiară era precară. Veniturile unui dascal se ridicau, în toate orașele, la suma de 300-450 florini, în funcție de categorie, la care se adăuga și o locuință liberă sau bani de chirie. Aceste sume puteau fi și mai mari dacă autoritățile locale dispuneau de mijloacele financiare necesare. De exemplu, un profesor de la gimnaziul din Baia era retribuit cu 600 florini, iar salariul directorului a fost stabilit la 800 florini. Pentru achiziționarea materialelor didactice, autoritățile locale acordau, acolo unde era posibil, o dată pe an, o sumă de 400-450 florini sau achiziționau toate materialele didactice necesare din banii administrației locale.¹⁵

Cea mai mare problemă cu care se confrunța sistemul de învățământ din Voivodina sârbească și Banatul timișan era frecvența elevilor la cursuri. Deși prezența la cursuri era obligatorie pentru copiii cu vârsta între 6 și 12 ani, conform unei statistici din anul 1851, aceasta era de 56,33%.¹⁶ Situația era și mai gravă primăvara și toamna, în timpul lucrărilor agricole, când cursurile jucau un rol secundar. Confruntată cu această situație, caracterizată drept dezastruoasă de către inspectorul Johann Heinrich Kummer, autoritatea școlară a provinciei a luat măsuri pentru încurajarea frecvenței și introducerea cursurilor de recapitulare în zilele libere și de sărbătoare.¹⁷ Cursurile de recapitulare au fost organizate în 287 de localități și la ele au participat 30.606 băieți și fete. Aceste cursuri nu sunt apreciate însă la adevărata lor valoare, astfel că există în continuare probleme în ceea ce privește alfabetizarea populației rurale. Instrucțiunile emise de minister pentru reglementarea acestei probleme și măsurile luate de autoritățile școlare în acest sens duc la o oarecare îmbunătățire a situației. Totuși, o frecvență regulată, neîntreruptă rămâne un deziderat până la desființarea provinciei.

La 27 decembrie 1860, împăratul Francisc Iosif semnează, sub presiunea cercurilor maghiare, decretul care pecetluiește desființarea provinciei Voivodina sârbească și Banatul timișan, încorporarea ei la Ungaria și împărțirea în comitate.

În ciuda deficiențelor pe care le prezintă sistemul de învățământ din Voivodina sârbească și Banatul timișan, se poate constata un progres în acest domeniu și o mai bună adaptare a școlii la realitățile sociale și economice decât în perioada anterioară Revoluției de la 1848.

¹¹ *Ibidem.*

¹² „*Temeswarer Zeitung*”, 1854, nr. 46, p. 1.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Heinrich Lay, *op. cit.*, p. 232.

¹⁵ „*Temeswarer Zeitung*”, 1852, nr. 13/14, pp. 2-3; 1854, nr. 46, p. 1.

¹⁶ Lay Heinrich, *op. cit.*, pp. 229-230.

¹⁷ „*Temeswarer Zeitung*”, 1852, nr. 13/14, pp. 2-3.